

Oláh Sándor

„...mindeneknek örök birodalommal...”

„Kijönni valakikkel idegtépő vállalkozás, amelyben csak igen-igen halvány a siker reménye.”

Clifford Geertz

1619. május 17-én Bardoc fiúszék és Udvarhelyszék tizenhárom falujából harmincegynéhány férfi gyülekezett a Dél-Hargita lábainál ma is Farkasmezőként ismert, erdők, bércek koszorúzza völgyben. Voltak közöttük nemes emberek és jobbágyok, széki főtisztviselők és gyalog katona – „drabant” – falusbírók. A korabeli hírközlési és közlekedési lehetőségeket figyelembe véve valószínűsíthető, hogy az esemény résztvevői előzetes egyeztetések, közös megállapodások után, illetve bizonyos kötelezettségek tudatában gyülekeztek e vadon, lakott helyektől távol eső területen, hogy a „Vargyas vidékiek” és a homoródalmásiak között az elmúlt két esztendőben felmerült „perlekedéseket és egyenetlenkedéseket” eligazítsák. A négy arbiter közül – a vitás ügy megoldására közbíráknak elfogadott személyek: az udvarhelyszéki alkirálybíró és további három nemes ember –, vélhetően a pártatlanság biztosítására, egyik sem volt a konfliktusban érintett falvak lakója. A bírák e nap munkálkodásáról, a két falu közötti vitás ügyben tett rendelkezéseikről néhány nap múlva Udvarhelyen az alábbi dokumentumot fogalmazták meg:

„Mü Orbán István lengyelfalvi Udvarhelyszéknek vice király Birája, Kelemen Tamás Bágyi, Bencze János Sz. Mártoni, Udvarhely Széken lakók, Jakab Deák Baróti Sepsi Székben lakó, minnyájan nemes emberek, Adgyuk emlékezetire mindeneknek az kiknek illik, hogy Vargyas Vidékének úgy mint Vargyas falvának, Olaszteleknek, Záldobosnak, Bardoczfalvának, Fülének, Hermánnak, Kis Batzonnak, Nagy Batzonnak, Bibartzfalvának possessorori és Inhabitorori [birtokosai és lakói], Nevezet szerint Vargyasi nemzeti Vitézlő Daniel Péter Uram, Fülel Nemes Fosztó Bálint, Boda Márton, Almás falvának penig possessorori és Inhabitorori, ugyan Almási Nemes Mihály Máthé Uram és Rigó András, Udvarhelyszéken lakók által közönséges értelemből [közös megegyezésből] találának meg minket ilyen dologból: A mely Fejér Patak bértzi nevű helynek Udvarhely Széken valónak birodalma felől, a meg írt két felek tudni illik: Vargyas vidékiek és Almásiak az el múlt 1617 esztendőtől fogván perlekedtenek és egyenetlenkedtenek egymással, tehát abból egyeztetnök és alkotnök¹ meg ökököt.

Meg járván annak okáért, a meg nevezett két felekkel egyetemben az vetélkedő helyet és annak környékét, a két felek magok részéről, elsőbben Vargyas vidékéről külön-külön minden faluk, három-három emberek és attyok fiai által, úgy mint Vargyasról Miklós Péter, Sós Illyés Nms emberek, Máthé Balázs esküdt, Biró és Drabant, Olasztelekről Márton Gergely esküdt, Biró, Kelemen Balázs, Kolombán János drabantok, Záldobosról Demeter Balázs Nemes ember, Gál Péter esküdt Biró és Drabant, László István drabant, Bardoczfalváról Gáspár György és Benkő (?) Péter Drabant és Varga István felső Boldog Asszonyfalvi Nemes Intze János Feleségének, Jánosi Susanna Asszonnak jobbágya, Filéből Fosztó Bálint Nemes ember, Simon István esküdt, Biró és Drabant, Rapolti György drabant, Hermánból Nagy Lukáts Biró és Drabant, Damakos Illyés, Dienes András Drabantok, Kis Batzonból Benedek Benedek Nemes ember, Boda Bálint esküdt Biró és Drabant, Benkő Péter Drabant, Nagy Batzonból Kompolár István esküdt Biró és Drabant, Pál János, Boda Máthé Drabantok, Bibartzfalváról Osváth György esküdt Biró és Nemes ember, Deák Jakab, Simon Miklós Nemes emberek.

Viszontagsággal [értsd: másrésztől] Almás falváról Mihály Máthé Uram Nemes ember, Kenyeres István esküdt Biró és Drabant, Bodor István, Almáson lakó Nemes István Deáknának Fabián Borbára Asszonnak jobbágya, kik minnyájan a meg mondott Falukban lagnak Udvarhely Széken.

Az előttök állott dolognak véghez vitele, abbeli törvénykezések meg szüntetése és magok részéről való meg állása felől, kezek bé adásával meg bírálván münköt, közöttök való munkálkodásunknak utánna, ilyen állandó meg másolhatatlan rendelést és végzést tettünk közöttök.

Az alkalomra menvén öszvegyülésünk helyéről, tudnia illik Farkas mezején, ez szerint kezdők el a határlást: menénk oda a hol az Kormos vize és Farkas mező vize egyben szakadnak, onnan is megindulván fel az Farkas mező vizének Napkelet felől való széljire menénk, onnan elébb menvén az Erős hágó alljára jutánk, azon Erős hágón kimenénk, rá Kormos bértzire, onnan is fel a Kormos bértzin való úton és

¹ Feltehetően az *alku* szótöböl alkotott szó, vagy elírás.

csapáson az Kormos köviig mentünk az határlással. Az meg nevezett helyeknek Napkelet felől való fele Vargyas Vidékének marada, Napnyugat, avagy Almás falva felől való fele pedig a meg írt helyeknek Almás falvának juta, mindeneknek örök birodalommal.

Az [...] Székaszó pataka felső felénél, Napkelet felől Mohaj mezejéről az mely patak Farkas mezőnek alsó Széljére származik, és Farkas mező vizébe esik, annak a pataknak Napkelet felől való részéről szabad legyen a Vargyas vidékieknek magok szükségére mívbe [szerszámnak alkalams műfát] való fákat hordaniuk, azon kívül semmi közököt, igazságokat, annak helyhez semmi haszonvételére ne pretendálják [kérjék], ne pretendálhassák mert Almásfalvának premissa jure [törvényes ítélettel] maradt örök birodalmára. Accedála ez is [hozzáadódik a fentiekhez], hogy Vargyas falva és Dobón kívül a több falubeliek kiket meg írtunk Vargyas vidéken, a Kormos vizének tövétől fogva a Farkas mező vizének Almásfalva felől való részéhez semmi közököt, birtokot semmi üdőknek forgásiban és változásiban nem mondgyák, kire magok is promittálák [ígérék] magokat. Ez meg nevezett helyeken, határlásunkon tizenkét halmok hányatának mostan. Az első halom az Kormos és a Farkas mező vizeknek egyben jutásoknál vagon, a végső halom Kormos Kövénél vagon. Az tíz halmok ezen két halmok között vannak felhányattatván, rendelésünk végzésünk szerint való egyenlő értelmekből és tetszésekből az két feleknek.

Ezen dolognak örökösön való meg állására Öt Száz arany forint vinculumot [lekötést] vetettünk az két felek közé és affelett patva [?] is maradgyon az fél az melyik vagy eppen, vagy valami részébe az véghez vitt dolgot megmásolná vagy háborítaná, melynek az két része a miénk Arbitereké [a közbíráké] harmadik a meg álló fél legyen. Annak meg vételére a meg nem álló fél a meg álló fél ellen Contradictioval [ellentmondással], Inhibitioval [perbeli eltiltással], Repulsióval [az ítélet végrehajtásának ellenzésével], Novum iudiciummal [perújítással] se egyéb törvényes orvossággal ne obstalhasson [szállhasson szembe]. Hanem solum vigore presentium az vinculum executáltassék [csak a jelen lekötés végrehajtassék] a fen meg írt helyről és el maradgyon in perpetuum [örökre]. Az dolognak nagyobb hitlere és erősségére mü fen meg írt arbiterek attuk Almásfalvának possessoriknak és Inhabitoriknak petsütünk alatt hitünk szerint ezen levelünket. Actum in oppido et Sede Siculicali Udvarhely Die 7 mensis Juni Anno Dni Millesimo Sexcentissimo decimo Nono. Fidem qui Supra”.²

² A dokumentumot a Homoródalmási Unitárius Egyházközség irattára őrzi.

³ EMSzT I, 514.

Mi történt itt? – tehetjük fel a kései utódok zavarodottságával a kérdést. Miért kellett néhány határlalom emelésére távoli településekről ilyen létszámban gyülekezzenek a falvak küldöttei? Miért volt szükség az igen nagy összegű biztosítékot lekötni a két falu közötti határ sértetlenségének szavatolására?

Forrásunk nem ad világos magyarázatot ezekre a kérdésekre, de néhány más – a mindent megemésztő idő rostáján szerencsés körülmények között fennakadt – dokumentumtöredék segítségével megpróbálkozhatunk az esemény jelentésrétegeinek felfejtésével.

Amennyire a fennmaradt írott források alapján rekonstruálni lehet, a két falu között határvitákra, perlekedésekre, tanúként faggatott „bizonyosságok felettetésére” már a XVI. század végén volt példa. 1600-ban a széki bírák előtt folyó perben „az kiköt bizonyásra hittak vala az Almásiak azokat megh felettetők” – írták a közbírák.³ A két falu ekkor másodsor perelt Udvarhelyen: „Az Dobay határba tartjuk vala disznainkat, Daniel Péter uram számára” – meséli egy „bizonyosság” – „...el hajták az Almásiak, hogy által mentünk vala az csapáson, az mak béribe... Mikor elsőbe Udvarhelyt törvények lön Vargyas falunak Almás falvával az Disznók behajtása felől, Vargyas is ő határának mondja vala azt a helyet a honnan az Almási disznókat elhajtották volt ők, Almás falva is övének mondja vala.”⁴

A perlekedés oka a határhátsító halmokat semmibe vevő agresszív cselekedetek sorozata volt: „erővel” elhajtott disznók miatt szenvedett károk, testi sértések és a személyi tulajdon elrablása. Balra Péter Almási szabad székely azt panasolta tanúvallomásában, hogy „Az mikor az Kenyeres Bálint disznait erővel el vitték ez... az kit Kenyeres Bálint meg fogott, a vert le engemet puskámot, csuklyámot az disznóval együt el vitték.”⁵ Ugyanebben a perben (mint később látni fogjuk, akárcsak majd egy bő évszázaddal később) az volt a kérdés, hogy melyik falu területe az a hely, ahol a Kormos és a Farkas mező pataka „egybe esnek”, „össze szakadnak”: itt történtek az erőszakos cselekedetek. Kelemen Ambrus 60 éves szentpáli szabad székely azt vallotta, hogy: „Az Kormos vize hol be esik az Farkas mező patakában... tudom hogy Almási határ, Vargyasnak és az vidéknek ehez semmi közök.”⁶

Nem tudjuk, más tanúk mit vallottak ennek az elég pontosan meghatározható földrajzi helynek – innen indult az 1619-ben végbe vitt határlás is – a törvényes tulajdonosáról, de arról több dokumentum hírt ad, hogy a két falu területe közötti határ hasító halmokkal, bérceken haladó csapásokkal, megkeresztett fákkal, patakok összefolyásával jelzett határ-

⁴ EMSzT II, 930.

⁵ EMSzT II, 225.

⁶ EMSzT II, 711.

vonul évszázadokon át nem bizonyult sérthetetlen „ductus”-nak. A falvaktól távoli, olykor napi járóföldre lévő határrészek, határvonalak állandóságát a határsértések szigorú megtorlásával próbálták biztosítani: a szomszéd legelőit, erdeit élő károsító falu állatait behajtották és megtizedelték, azaz minden tizedik állatot eltulajdonították falujuk számára.⁷

1619 májusában azért kellett tizenhárom falu képviselőinek és az Arbitereknek Farkasmezőn gyülekezni és tisztázni, hogy a Fehérpatak bérce nevű hely Udvarhelyszéken melyik falu birodalma, mert innen, Fehérpatak oldalából másfél évvel korábban a vargyasiak behajtották az almásiak – a daróci szászoktól őszi makkoltatásra fogadott – disznóit, ami azt jelentette, hogy a behajtott csordát megtizedelték: „Az daróci disznót hajtották bé az Vargyas vidékiek Fejér patak bérce oldalából Szent Katalin havának die 26 9bris, volt az daroczi diszno 365. Eben hántak volt ki tizedben Nr 35...” Egy másik forrás szerint „...az Inctusoktól [alperesektől] bé hajtott bizonyos számu disznó marháknak ugymint háromszáz nyolcvan kilencz számoknak, melyeket az mikor bé hajtották volna hántak volt ki ezekben harmincznyolcat... mely fen meg irt marháknak bé hajtások volt az feljül meg irt 1617 esztendőben [...] az Alperesektől az Almási, Udvarhelyszéki határból Fehér Patak bércei nevű helynek oldalából melynek vicinusi [szomszédai] egy felől Csík Székben Szentkirály és Zsögöd nevű faluknak határok, mindhogy ők vicinussok Udvarhelyszéknek, másik felől, ugy mint Almás falva felől, ugyan Almási Udvarhelyszéki határszakaszon... Nagy bértz nevű hely, mely Udvarhely székben Almási határ...”

Az almásiak veszteségeik visszaszerzésének reményével Bethlen Gábor fejedelemhez fordultak, panaszukra a fejedelemtől Attestatoria (a bizonyítást elrendelő) levelet kapva igazságuk bizonyítására rövidesen 114 tanút állítottak. A két Homoród mente falvaiból 71 tanút hívtak össze: „Kegyelemes Urunk hozá mi nekünk az Nagyságod Attestatoria levelét Almás falva melyben Poroncsolja Nagyságod minekünk, hogy valahova az exponens falu hina el mennénk mi azért Kegyelmes Urunk, az Nagyságod mandátumának [utasításának] engedelmesek lévén el menénk in Ano 1617 die 3 decembris Udvarhelyszékben Szent Mártonban az nemes Biró György házához, és az kiköt mi eleinkbe hívának hit szerint diligenter meg examinálók [gondosan megvizsgálók]...” – írták a tanúk vallomását bevezető levelükben a közbírák. A feleletésre felkért személyek: 25–82 év közötti férfiak voltak, többségük 50 év fölötti, akik ismerték

a vitatott határrészt, pásztorkodtak ott, vagy a falujuk disznait őrző pásztoroknak alkalmanként élelmet vittek. Társadalmi helyzetük szerint a többségük a homoródszentpáli Kornis család udvarához tartozó jobbágy volt, de voltak köztük szabadrendűek, gyalogok, lófők és primipilusok is, például Lókodból és Bágyból két gyalogkatona és hat lófő tett vallomást.

Tíz nap múlva az almásiak a csíkszéki szomszédoknál kerestek tanúkat, a csíkdelnei arbiterek írják, hogy „az Udvarhely Széki Homoród Almási lakosok hívának minket Csík Szereda városába, hogy az kiket előnkbe hínának azokat meg esketnők, meg vallatnók...” Csíkszékéből 43 bizonyítást – csíkszeredai, taplocai, zsögödi és csíkszentkirályi lakosokat – hallgattak ki a bírák, közülük 31 személy nemes ember volt (nobilis agilis) és 12 jobbágy (providus). A 35–85 év közötti férfiak hitük szerint vallottak arról, hogy hol, melyik falunak a határán van a vitatott terület, ahonnan az almási fogadott disznókat a vargyasiak behajtották.

A tanúvallomásokból Udvarhelyszék keleti falvai gazdálkodásának eddig kevésbé ismert vonatkozásai bontakoznak ki. A XVI–XVII. század fordulóján a Nagyhomoród menti falvak többsége (Daróc, Szentpéter, Jánosfalva, Városfalva, Szentpál, Recsenyéd, Szentmárton, Lókod, Bágy, Remete, Keményfalva) disznócsordáinak rendszeresen bérelt legelőt a nagyobb erdős területeket birtokló Lövete, Almás, Vargyas, Dobó⁸ határán. Néhány adalék távolabbi településekre is vonatkozik: Patakfalva, Udvarhely, Derzs és a kőhalmi szászok is e falvak határain tartották makkoltatás idején a disznóikat, Csíkszereda város is legeltette marháit, disznóit az udvarhelyszéki falvak erdein. A makkoltatásra, legeltetésre hajtott állatok után az erdőtulajdonos falvaknak makkbért vagy erdőbért fizettek. A tanúk között egy volt várszolga arról beszélt, hogy az udvarhelyi vár számára is kaszáltatta Farkasmezőt. Ezek a gazdasági kapcsolatok élénk társadalmi viszonyokat is kialakítottak, a pereskedés idején az almásiak rövid idő alatt 19 településről 114 tanút tudtak a közbírák elé állítani. A falvak tehát nem elszigetelt, magukba zárt közösségek voltak, hanem a környezetükkel élénk kapcsolatban álló társadalmi formációk.

Részletek a tanúvallomásokból:

Szabados Péter, Haller Zsigmond jobbágy, Ano 80: „Gyermekségemtől fogva majd mind Lövétén laktam pásztorságon s tudom hogy ez helyek hasítják meg az Almási és Vargyas vidéki határt... Kormos bércei, Fejérpatak bércei, Nagybércz is Almási határ azért tu-

⁷ Eddigi ismereteink alapján nem tudható, hogy a behajtott állatok tizedelése helyi vagy térségi büntető szokás volt-e, vagy régi országos joggyakorlás maradványa. Ez utóbbira nincs adatunk

(Pál Antal Sándor történész-levéltáros szíves szóbeli közlése).

⁸ Elpusztult erdővidéki falu.

dom, hogy az Udvarhelyi Disznót örizöm vala, akkor is Lövétén lakom vala, által menék az csapáson Nagyberczbe, az Almásiak ott kapának bé hajták Almásra az disznót nem tudom mint vehették ki az Lövéteiek az Almásiaktól. Én akkor is, azután is Almási határnak tudtam. S tudom most is, ennek vagyon tizenkét esztendői. Az utánnis öröztem az Lövétei határon disznót, kérdeztem az Lövéteiektől ugyan Orbán Máthétól, hogy mennek által az Csapáson Nagybercz patakára itathassam meg az disznókat, de nem bocsáttyák, azt mondták, hogy Almási határ s bé hajtják.”

Kénosi János derzsi primipilus, Ano 70: „Még gyermekkoromból tudom az Almási határon tartják vala disznóinkat az Makkon Cornis Farkas az almásiak engedelmeből, vittem kinyeret az pásztoroknak oda, az Kormos bérzin, Fejér patak bérzin, Nagyberczbe jártak az Disznókkal. Én Almási határnak tudom az meg nevezett helyeket. Az Mak bért is nekik adtuk. Ennek vagyon huszonnyolc esztendői is, hogy az ő birodalmuknak tudom...”

Janus Mokana, Köhalmi Dávidnak jobbágya, Ano 80: „Székely Mózes ideiben öröztem az Nagybercz tartományában disznót, mandanak az Pásztorok, hogy Nagybercz Almási határ, Székely Mózes el akarná erővel venni töllök. Ez után való 1614 esztendőben Köhalmi Disznót öröztem az Nagyberczben Almásiak számára. Ő határoknak tudom Makbért is nekik adtunk.”

Kelemen Lőrincz, Jánosfalui Pixidarius, Ano 70: „Az Kormos bérzin tartottuk Disznainkat, egyszer enni ... az Pásztoroknak s kérdém az pásztoroktól voltak vala ki Almásiak határt mutatni, mondának jártak vala, mutogaták, mondák hogy az Kormos bérzinek az felső fele Almási határ, Alól Dobai. Akkor Almásiaknak attuk az Makbért. Ő határuknak tudom s minket senki nem háborgatott benne. Azt is tudom, hogy egyszer egy Almási Gelérd Ferencz nevű ember fogadá fel a Disznóinkat az Makra örözni. Akkor is az Aranyos kút tartományában és Nagyberczben tartottuk Disznainkat Almásfalva akarattjából: Makbért is nekik fizettünk Almási határnak tudom. Ennek vagyon immár harminczkét esztendői hogy Almási birodalomnak tudom.”

Szilágyi Benedek csiki nobilis agilis, Ano 44: „Egyszer Marháinkot is el vették vala az Almásiak. Vargyas vidékinek én ott semmi birodalmokot nem tudom.”

Csiszár Ferenc csiki Ano 40: „Mikor mü az Almásiaktól az határt el bélettük hogy Marháinkot ott tartjuk akkor Fejér patak és Mátsó mezeje közt való Bértzen tartottuk az Disznóikat az Mátsó mezeinek az Alsó felében is Vargyas Vidéke felől tartottuk Disznóinkat de Vargyas Vidékinek birodalmokot én ott nem tudom.”

Gergely Péter nobilis agilis, csiki Ano 36: „Mikor az városi Disznók ott az makkon valának Szabó Já-

nos mondtotta nékem, hogy Almási határ és nekik fizették az erdő bért.”

Zágoni János, Bögyözi András uram jobbágya, Ano 70: „Kormos Bérczit, Nagy bérzet, Fejér patak bérzet tudom, hogy Almási határ, tartottuk ott disznainkat Almás falva akarattjából, Mak bért is nekik adtunk.”

Szabados Gergely, Patakfalui Juratus Judex, Ano 60: „Az Farkas mező vizibe ahol az Kormos vize beesik azon felyül tudom hogy Almási határ, az Farkas mezőt is tudom, hogy Almási határban vagyon, az Várhoz való szolga voltam s kaszáltattam meg az Vár számára Farkas Mezőt.”

Kis Máthé Patakfalui Pixidarius, Ano 25: „Almason sokat laktam pásztorokodtam ott az erdőn... Tudom azt is hogy mikor az Csíki Marhát vagy az Lövéteieket ez meg nevezett helyeken úgy mint Nagy bérzben, Fejérpatak bérziben az Almásiak meg kaphatták bé hajtották Almásra.”

Sándor Márton Lókodi Primipilus, Ano 32: „Az Dobai határon öríztem disznót Dobai ember mondtotta nekem, hogy az Kormos bérzire ne bocsássam az disznót, mert Almási határ s bé hajtják Almásra, én nem bocsátottam oda, én most is Almási határnak tudom.”

Sándor János, Lókodi Primipilus, Ano 35: „Tudom azt is, hogy az Dobai határon öríztek vala az lokodi disznót, hogy az meg nevezett csapáson által bocsáttyuk vala az Almási határba, az Almásiak behajták, tizennyolcat meg rovának az disznainkban most is oda vagyon, ennek vagyon tizenkét esztendői. Azt is tudom, hogy Kormos bérzit Almásiak birták.”

Lukácsi Péter, Bágyi Primipilus, Ano 60: „Tudom, hogy tartottuk Disznóinkat az Vargyasi határon Vargyasiak mutattak az határokat s mondtak, hogy Les mezőről az mely csapás fel megyen annak felső fele Almási, azon felyel ne bocsássuk disznóinkat mert bé hajtják Almásra.”

Dáné Benedek, Bágyfalui Pixidarius, Ano 60: „Tudom, hogy az Kormos oldalában az Makkon tartják vala az Kornis Mihály és Kornis Farkas disznóit, én Almási határnak tudtam, az Aranyos kút tartományát is Almási határnak hallottam.”

Molnár Tamás Szentpáli, Cornis Uram jobbágya, Ano 80: „Tudom, hogy sokszor tartottuk Disznainkat Kormos bérzin, Fejérpatak bérzin, s Nagyberczben is Almásfalva akarattjából. Magam is öríztem disznót ez megnevezett helyekben, tudom hogy Almási határ. Makbért is nekik fizettünk. Jöttek Vargyas vidékiről oda, minket nem bántottak mint hogy Almási határ volt.”

Orbán Pál szentmártoni Primipilus, Ano 50: „Dobai határon laktunk Disznókkal. Az Vargyas Vidékiek, dobaiak mondták nekünk hogy az Les mezőről a mely csapás fel megyen, az hasítja meg az

Dobai és Almási határt. Azt is mondták az dobiaiak, hogy azon az csapáson által ne bocsássuk az disznót mert az Almásiak bé hajtják. Láttuk is az Almásiakat, hogy örözik határokat, bé vitték volna az disznót ha az csapáson fellyül bocsátottuk volna.”

Olá István Koczolati [?] jobbágy, Ano 72: „Én mind az Kormos bérczin, Fejérpatak bérczin, Nagybérczen is öröztem disznót Almásiak engedelmeből ő határuknak tudom. Makbért is nekik fizettünk, most immár vagyon négy esztendői, mikor azokon a bérczen öröztem disznót az honnat most az Vargyas vidékiek az Almási fogadott disznót elhajtották, akkor is Almásiaknak fizettünk Makbért. Makkot sepretek [?] az Almásiak ott, én is ott jártam az disznókkal senki nem háborgatott mert Almási határ volt. Annak előtte is egy bátyámmal öröztük vala az Jánosfalui disznót, husz esztendői, akkor is Kormos bérczin.”

A két évig tartó perlekedés végül a széki bírák által 1619. október 11-én kibocsátott „Vargyas Vidéke ellen való Sententia”-val zárult. A széki arbiterek levelében megörökített esemény, a határlás a konfliktus végső epizódja volt, de nem volt végleges megoldás, mert az erőviszonyok alakulása – esetünkben az olaszteleki, majd a vargyasi Daniel család felemelkedése, valamint a falvak határai közötti nagy területi különbségek, földrajzi távolságok a későbbi időkben újabb konfliktusokat szültek. A 12 halommal megerősített határszakaszon alig három év múlva újabb konfliktusra került sor. Ezúttal az almásiak hajtották be a vargyasiak disznóit. Ezt az újabb „egyenlenséget” azonban hosszabb perlekedés nélkül, kevesebb költséggel, és – „tekintve a jó szomszédságot” – körültekintő, megfontolt kompromisszummal oldották meg:

„Anno 1622 die 12 novembris, Rigó István és Póstalan György több társaikkal úgy mint nyolczan hajtották bé ide Almásra az Vargyasfalui disznót az mi határukból Jáhoros bértz nevű helyből, vagy mint ötszázharminczhárom disznókat. Az hajtó emberek vettek meg az disznókban kettőt.

Ezenközben ki érkezvén az Vargyasi uraim [t. i. Almásra] sok szókkal mentik magokat, hogy nem avégre hajtották volt oda, hogy ott jártassák hanem azon nap érkezvén oda, uttyokban hogy az magok határára... akarták hajtani. Így uttyokban találták az mi embereink úgy hajtják bé, mi avval nem gondolván, úgy akarnók az disznókat tizedelni. Mégis sok szókkal kérenek, hogy tekintenők az jó szomszédságot, mint hogy nem avégre hajtották oda, hogy ott öröztetnék, ne tizedelnék meg. Ezen sok szavakra mi is ezt mondók nekik: mint hogy az határ miénk az hányat behajtottunk méltán [?] meg tizedelhetnénk, de mint hogy azzal mentették magokat, hogy nem avégre hajtották oda, hogy ott jártassák,

hanem másra, az magok határookra akarván hajtani, vagy akarták azon felhajtani.

Mi azért nem lehetünk elég bizonyosak benne, hanem az falutokbeli három ember eskügyék úgy azon, hogy szánt szándékkal oda az mi határukra, az honnat bé hajtottuk, nem hajtottátok az disznókat avégre hogy ott jártassátok, hanem az mint magatok mongyátok, hogy az nap érkeztetek oda az mi határukra vele, és mindjárt az azon fel az magatok határára akartátok hajtani. Ennek engedvén az Vargyasi uraim, három ember esküvék meg közöllök Varga István veres drabant és falus bíró, Kis Máthé István veres drabant, Sos Illyes lófő. Így az bé hajtott disznóknak tizedit az mi az falu része volna, vinni meg engedők, úgy hogy ha ez után kigyelmek oda azon helybe az honnat most bé hajtottuk vagy akar hova máshova is az mi határukra bocsátának disznóikat és bé hajthattuk, az mostani behajtott disznóknak is tizedét meg vehessük rajtuk.

Az Vargyasi Uraim is eziránt [engedének?] az mostani végzésünknek és az mostani része Kornis Uramnak az mi volna az mostani behajtott disznók tizedinek, arról kezest karácsonfalui Kovách Pált adák.

Esküt tettek karácsonfalvi emberek előtt Dáné Tamás, Máthé György, Kovách Pál veres drabantok... Benedek István K-J előtt.

A tanúvallomásokban sokat emlegetett határszakaszon nem csitulak az ellenkezések, perlekedések a XVIII. században sem. Ekkor azonban a Vargyas vidéki oldalon már nem a falvakkal, nem Bardoc fiúszékkal, hanem a széki főtiszti rangra emelkedő Daniel családdal pereskedek az almásiak: 1726-ban egy újabb konfliktusban a megfélemlített 47 tanúvallomásban a feltett kérdésekre adott válaszok megoszlása az alábbi volt:

1. A Kormos Bérczitol fogva régi hánt halmok fel a Kormos köviig voltak, de új halmok nincsenek s nem is voltak (15 vallomás).

2. A mellj halmokat Bardocz Szék és Almás régen erigáltak [emelte] máig is megtetszenek (13 vallomás).

3. Hogy az utrizált [kérdésben forgó] Farkas mező nevezetű hely nem a Bardocz Szék határában vagyon, hanem az Almásiban (13 vallomás).

4. Az utrizált Farkas mező nevezetű hely a Dobai és H Almási határ szomszédságában vagyon (6 vallomás).

5. Hogy az Almási marhákat nem a Bardocz Szék akarattából hanem az Olaszteleki Daniel Urak tisztartói poroncsolattyaiból hajtották bé (28 vallomás).

6. Hogy a Kormos bérczinek a Farkas mező felől való oldalán legeltették a Vargyasi sertéseket az almásiak engedelmeiből, minthogy az Almásiaké (2 vallomás).

7. Hogy az utrizált Farkas mező nevezetű helyről a Vargyasiak az Almásiaknak marhájokat bé hajtot-

ták sokizben s azokban nyúztanak is meg, embereket is kötöztek meg (19 vallomás).

8. Hogy a Farkas mező nevezetű helynek nem Almás felől való felin vannak a halmok hanem Bardócz Szék felől való felin (9 vallomás).

9. Hogy azon megnevezett halmok Farkas mezőn túll vannak Bardocz Szék felől az Almási határban (1 vallomás).

Volt eset arra is, hogy a határsértéseket nem a titokban legeltető pásztorok követték el, hanem a főurak nyílt „magok viselés”-ükkel: „Itt, hol Farkasmezeje pataka és a Kormos vize megegyeznek, id. Daniel István fegyveres embereivel maga is flintát vevén a kezében és udvarbírája által mezítelen kardot vonatván, contravzál [vitatkozik] az métáknak renovatiojában.”

A hasonló controversiák következményeként a hatalmaskodó főurak elleni panaszok sem szüntek meg: „Almásfalvának inhabitatorik [lakosai] fő képpen az vitézlő rendeknek megbántódásai:

Farkas mező nevezetű hely lévén Almási határba vagy hogy ennek előtte egy néhány esztendővel Controversiaba lévén Vargyas Vidéke és Almás falva között Per Contractum maradt volt Almásnak juri pro futuro... melyről Contractus is extal [létezik] az Falunak Vargyas Vidékivel. Ez meg irt Farkas mező nevezetű helyet Daniel János és Daniel Ferenc... Vargyasi birodalmas Urak el foglalták más nagy... kárára a szegény faluknak, nemcsak bírják, hanem juhainkat hajtogattyák meg nyúzzák birodalmunkból az meg irt urak maradvái... hatalmasul.”

Szükség volt tehát az ismételt határlásokra, mérték megújítására időnként, mint például 1753-ban, amikor sokadik alkalommal „Almásiak Bardocz

Szék vicetisztei és minden falukból való választott becsületes emberek oda gyűltek vala, ahol a Kormos és a Farkasmező vize összeszakadnak, avégre hogy a régi halmokat megújítsák, felolvasák elsőbben ott az 1619 esztendőbeli Contractust, az 1728-bali Pacificatiot [békéltetést], a nemes Generális Szék választát és a Nemes Bardocz Szék Obligatoriját [kötelezettségét] is. Midőn a halmok újításához akartunk volna fogni, üdösbik Daniel István Keresztes Máthé nevű gondviselője felmutata egy nagy levelet, mondván Felsőleges Királyné Asszonyunk poroncsolatjából tiltja az egész Daniel familia nevébe és képébe, hogy ott halmot újítsanak. Melyre Almás kéváná, hogy olvastassék fel a poroncsolat, de Keresztes Máthé nem hagyá... és így ez okon minyájan elmenénk éppen Kormos kövéig, a Contractus szerint ha megtalálnók a régi halmokat és sokakat meg is találtunk, melyek a Contractussal meg is egyeztek.⁹

Hiába jártak el igazságosan az arbiterek, emeltetek új határhalmokat, kötöttek megmásolhatatlan contractusokat mindkét fél egyetértésével, a későbbi évtizedekben is előfordult határsértés, hiába „promittálák magokat” gyakran a felek a kijelölt határ elismerésére. De mindig volt lehetőség és cselekvő szándék is a normák és szabályok szerint helyreigazítani az egyenetlenkedéseket, bizonyíték erre, hogy ma is őrzi Almás ezt a területet. Kései utódokként a múlt feneketlen kútjából felbukkanó hasonló eseményekről tudósító dokumentumainkban a viták és megoldások értelmét kutatva megismerhetjük a cselekvők gondolkodásmódját, mindenekelőtt azt, hogy milyen szabályokat, értékeket, normákat láttak maguk előtt, amikor megpróbálták egymással kijönni.

Oláh Sándor - KAM–Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Csikszereda, issigyo@freemail.hu

Irodalom

EMSzT – SZABÓ T. Attila (szerk.)

1975 *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár*, I–II, Bukarest.

SZABÓ Gyula

1974 *Gólya szállt a csűrre*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 241–242.

⁹ A dokumentumrészletet idézi SZABÓ Gyula 1974, 241–242.

„...imperiu etern pe totdeauna...”

(Rezumat)

Autorul publică documentele procesului din secolul al XVII-lea privind stabilirea hotarelor localităților vecine Almaș și Vârghiș (amândouă comune aparținând în trecut scaunului secuiesc Odorhei – azi de județele Harghita, respectiv Covasna). Între cele două comune existau divergențe în acest sens încă din secolul al XVI-lea. Din declarațiile martorilor citați în proces se pot cunoaște aspecte ascunse ale vieții economice a satelor din zona istorică amintită. Hotărârea arbitrilor independenți a fost redactată cu ocazia conflictului declanșat în primăvara anului 1619 din cauza hotarului nemarcat dintre Almaș și Vârghiș.

„...eternal empire at all times...”

(Abstract)

The author presents the litigious documents from the 18th century about the controversy on a disputed land between Homoródalmás (Almaș, jud. Harghita) and Vargyas (Vârghiș, jud. Covasna). On the basis of his research, from the existing written documents, we can reconstitute, that there had been discussion and litigation about land already in the 16th century. The testimonies presented and analyzed here demonstrate less known aspects of the husbandry of the eastern villages of the region of Udvarhelyszék. The independent arbitrators' decision was drawn up in the same time with the conflict situation, that exploded among the people from Vargyas and Homoródalmás in the spring of the year 1619.